

Tereza Vernerová :

Trvání slabikotvorných likvid v češtině

Diplomová práce Terezy Vernerové je materiálová studie ze závažné a pro popis fonetiky češtiny aktuální problematiky. Má také význam z hlediska praktických aplikací. Předmětem je analýza hlásek *r, l* ve funkci slabičného nukleu. Sledováno je jejich trvání, a to na pozadí trvání *r, l* neslabičných a částečně také trvání krátkých vokálů. V popisu češtiny nebyla dosud taková analýza provedena a práce má tedy charakter pilotní sondy. Jedním z cílů bylo poskytnout vstupní údaje pro výzkum, který by vedl k upřesnění hypotéz o povaze slabikotvorných likvid tradovaných na základě starších popisů opřených v podstatě o sluchové pozorování. Téma bylo zadáno v rámci projektu VZ řešeného ve Fonetickém ústavu.

Práce má 63 stran v první, textové části a dalších 70 stran příloh, obsahující podrobnější údaje o textovém materiálu a tabulky. Základní výklad je uspořádán do čtyř kapitol, které jsou uvnitř přehledně členěny. Orientaci při hledání souvislostí mezi textem a podrobnějšími údaji poněkud ztěžuje, že chybí stránkování příloh.

V úvodní kapitole se autorka stručně věnuje odborné literatuře, která souvisí s jejím tématem. Nejprve si na základě literatury domácí i zahraniční všímá obecné problematiky slabiky jako jednotky fonetické a částečně i fonologické a také nesnází, které vznikají při jejím popisu. Pokud jde o starší teorie, opírá se především o analýzu problematiky v monografii B. Hály (1956). V části výkladu se ztrácí jistota, odkud diplomantka uváděná tvrzení přebírá, a vzniká dojem neúplných citačních odkazů (s.12 např. E.A. Mayer, L Roudet, M.Grammont, F. Techmer). Druhá a třetí část první kapitoly pak shrnuje to hlavní, co je známo o likvidách *r, l* v češtině, včetně variability jejich forem, jednak nářečních, jednak vad řeči.

Vlastním jádrem práce jsou kapitoly dvě a tři, které obsahují popis a výsledky vlastního materiálového výzkumu Terezy Vernerové. Je třeba zároveň říci, že výzkum tohoto typu je značně pracný a časově náročný.

Druhá kapitola podává informace o materiálu, na němž byla analýza prováděna, a o způsobu jeho zpracování. Týkají se kritérií pro volbu textu, vytvoření textu, postupu při jeho zvukové realizaci i charakteristiky mluvčích. Uvedeny jsou také technické podrobnosti základního zpracování a výběru konkrétních položek pro analýzu. Je zřejmé, že diplomantka je dobře seznámena s metodickými požadavky kladenými na materiálový výzkum, což je třeba ocenit.

Materiál je dvojího druhu.

Základní korpus byl pořízen pro účely daného výzkumu a obsahuje systematický soubor dokladů obou likvid tak, aby výsledky bylo možno porovnávat ze zvolených hledisek. Sledována je realizace sonor v projevu šesti různých mluvčích (3 ženy, 3 muži). Rozlišována je trojí pozice slabiky ve slově (iniciální, mediální a finální), a to jak u sonor slabikotvorných (vždy 15 dokladů), tak neslabičných (vždy 6 dokladů). Kontrolní soubor krátkých vokálů zachycuje jen dvě pozice, iniciální a finální (vždy 5 dokladů). Základní materiál tedy zahrnuje 216 slabičných a 106 neslabičných variant pro každou z obou sonor a 60 porovnávacích variant krátkých vokálů. Při výběru slov pro analýzu brala diplomantka v úvahu v mezích možností také typy hláskového okolí. Náležitou pozornost věnovala i přípravě vět, v nichž byla zvolená slova zařazena tak, aby se pokud možno omezil vliv suprasegmentálních zvukových jevů na jejich realizaci. Celkově považuji materiál, který Tereza Vernerová pro potřeby svého výzkumu pořídila, za promyšleně sestavený a věrohodný zdroj informací pro daný účel.

Doplňujícím materiálem je pak omezený soubor dokladů izolovaných z reálných projevů pěti rozhlasových moderátorů. Obsahuje slabikotvorné sonory v iniciální a finální pozici (celkem 36 dokladů). Ve srovnání se základním korpusem zaujímá v práci okrajové místo, výsledky z něho získané však podporují věrohodnost výzkumu provedeného na základě základního materiálu. Přináší však i některé podněty pro další práci..

Výklad o způsobu zpracování zvukového materiálu ukazuje, že si je diplomantka vědoma nesnází, které často vznikají při izolaci hlásek z reálného signálu řeči.(2.4). Komentuje svůj standardní postup při excerpce jednotlivých realizací *r,l*, zejména v případě slabikotvorných variant. Techniku postupu při izolace sonor v kombinace s vokálem přímo v textu nezmiňuje. Je ovšem možno připomenout pozitivní fakt, že ve zvukové příloze lze v případě potřeby konkrétní doklady ověřit. Ilustrační příklad v textu by však čtenář patrně uvítal .

Samostatnou otázkou při měření trvání hlásek je srovnatelnost výsledků při různém tempu řeči. Diplomantka tento problém řeší přepočtem naměřených hodnot vzhledem k průměrnému tempu jednotlivých mluvčích (2.6). Transformované hodnoty pak tvoří základ většiny porovnávacích tabulek a grafů v textové části práce. Způsob transformace tohoto typu je jistě vždy věcí diskuse. Osobně považuji postup použitý v práci za velmi dobře přijatelný. Považuji však zároveň za užitečné, že jsou uvedeny (v přílohách) i úplné soubory hodnot bez přepočtu.

Výsledky analýzy sonor *r,l* získaných v tomto materiálu podává kapitola 3.

Autorka nejprve zjišťuje trvání slabikotvorných sonor u jednotlivých mluvčích a v jednotlivých pozicích. Postupně získává hodnoty průměrné, směrodatnou odchylku a rozpětí minimálních a maximálních hodnot. Následuje analogická analýza neslabičných sonor ve všech třech pozicích a potom i krátkých vokálů ve dvou pozicích (I,F). V každé těchto části jsou výsledky srovnávány s prvním souborem. Průměrné hodnoty uvedené v G8 (s.37), G 17-1, 17-2,(s. 47) , G 24 (s.53) představují nové údaje velmi podstatné pro popis češtiny a ukazují několik zřetelných tendencí. Kontrolní krátká sonda z rozhlasových relací tyto tendence potvrzuje. Zajímavá jsou také některá zjištění dílčí, např. rozdíly mezi jednotlivými mluvčími pokud jde o koncové dlužení ve finální pozici. Podnětné pro další výzkum je upozornění na rozdíly v trvání sonor v závislosti na hláskovém kontextu (sykavky s. 39) i na možný vliv mluvního stylu (s.61).

Výsledky jsou prezentovány v podobě tabulek a přehledných grafů. Ne vždy přehledné je popsání jednotlivých částí grafů, např. použití popisky I+M+F někdy znamená průměr (jako na str. 30), jindy celkové rozpětí (jako na str, 38). V G-8 patrně vypadl sloupec celkového průměru, v tabulkách je obsažen.

Shrnutí hlavních výsledků práce formuluje autorka střízlivě a uvážlivě, s vědomím omezení plynoucích z volby materiálu a z jeho rozsahu. Má také konkrétní představu o tom jak by měl výzkum pokračovat. Konstatuje především nutnost rozšířit materiál o další mluvčí a zaměřit se podrobněji na vliv hláskového okolí. Jisté rozdíly mezi výsledky mluvčích obou souborů naznačují, že vliv má i typ mluvního stylu.

Závěr.

Diplomová práce Terezy Vernerové *Trvání slabikotvorných likvid v češtině* představuje pilotní studii ze závažné a dosud nezpracované oblasti popisu češtiny. Přináší cenný zvukový materiál a na jeho základě nové a věrohodně podložené údaje. Poskytuje také řadu podnětů pro další výzkum.

Práci doporučuji k obhajobě, navrhuji hodnocení *velmi dobře*.

Prof. PhDr. Zdena Palková, CSc.

24.5.06